

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, професора, професора кафедри практичної психології Навчально-наукового Інституту управління, психології та безпеки Галини КАТОЛИК на дисертаційне дослідження Олександра ФЕДЧУКА на тему: «Особистісна безпека фахівця як чинник актуалізації емоційного ресурсу особистості», представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за спеціальностями 053 Психологія, 073 Менеджмент

Актуальність теми дослідження. Тенденція до вивчення емоційного ресурсу особистості, а також визначення чинників впливу на його актуалізацію є одним із напрямків, що визначає розвиток сучасної психологічної науки. Сьогодні уже є чимало емпіричних та теоретичних досліджень, присвячених також і психологічній безпеці особистості. Наукові пошуки з вивчення емоційного ресурсу є актуальними через призму евдемоністичного та гедоністичного напрямків, що дасть змогу об'єднати концептуальні уявлення щодо впливу особистісної безпеки фахівця на актуалізацію емоційного ресурсу особистості.

Особистісна безпека фахівця є важливим аспектом, який впливає на його здатність ефективно виконувати професійні обов'язки, зберігати психічне здоров'я та підтримувати високу продуктивність.

Забезпечення особистісної безпеки дозволяє фахівцям краще справлятися зі стресовими ситуаціями, знижувати ризик професійного вигорання та підвищувати рівень задоволеності роботою. Це, в свою чергу, сприяє актуалізації емоційного ресурсу особистості, що включає здатність до саморегуляції, емоційної стійкості та адаптивності.

Дослідження цієї теми є важливим для розробки ефективних стратегій підтримки особистісної безпеки фахівців у різних професійних сферах, що сприятиме підвищенню їхньої загальної ефективності та благополуччя.

Оцінка наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Новизна наукових положень, передусім, вбачається у тому, що дисертація є унікальним комплексним монографічним дослідженням теоретичних та практичних особливостей щодо цілісності проблеми

психологічної безпеки фахівця як чинника актуалізації емоційного ресурсу особистості. Результати дослідження дали змогу дисертанту сформувавши низку обґрунтованих положень, висновків та рекомендацій щодо розвитку та збереження особистісної ресурсності.

Дисертація виконана на належному науковому рівні, характеризується логічним змістовним наповненням відповідно до плану. У дисертації вперше виокремлено структурні компоненти особистісної безпеки: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-поведінковий, емоційно-вольовий, на основі яких автор сформував трикомпонентну структуру особистісної безпеки фахівця. Автор вдало визначив основні структурні складові ефективного впровадження комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця із використанням вправ на зняття фізичної напруженості та стресу, лекцій з психоедукації, музикотерапії та тренінгових психотехнологій для роботи в групах.

Відтак, у дисертації автором сформульовано та обґрунтовано з наукової позиції цілу низку концептуальних положень та висновків, які відповідають критеріям унікальності та наукової новизни.

Оцінка змісту дисертації, її оформлення, рівня виконання поставлених завдань і оволодіння методологією наукової діяльності.

У розділі 1 автор зазначає, що емоційний ресурс визначає ступінь готовності психіки до новоутворень. Протиріччя між цими компонентами обумовлюють різні типи станів і переживань, які стають основою для формування психічних новоутворень та змін в емоційній сфері. Він також проявляється у процесі емоційного самопізнання, що включає усвідомлення власних емоцій, почуттів і переживань. Разом із емоційним ресурсом актуалізуються такі аспекти, як емоційний досвід, інтелект, компетентність, стійкість, регулювання емоцій і самоконтроль, що нині є предметом активних наукових досліджень. Емоційний ресурс характеризується модальністю, інтенсивністю, тривалістю та глибиною переживань, тоді як емоційний досвід відображає індивідуальні особливості сприйняття та переживання емоцій, станів

і почуттів, які можуть мати позитивний або негативний характер, варіюючи між збудженням і спокоєм.

Автор вказує, що безпека людини є об'єктивним станом та суб'єктивним відчуттям майнової, фізичної, соціальної, психологічної та моральної захищеності особистості, її свобод та прав, а також такі умови перебування особистості, коли вплив внутрішніх чинників та зовнішніх обставин не має негативного впливу на неї. Дисертант наголошує, що особистісна безпека характеризується почуттям захищеності, яке забезпечене переживанням своєї цілісності як соціального суб'єкта з можливістю розвитку за умов інформаційної взаємодії з навколишнім середовищем з імовірними небезпеками як стимулами до особистісного розвитку.

Разом з тим здобувач наголошує, що досі немає єдиної точки зору в розумінні поняття психологічної безпеки та усіх її передумов. Науковці тлумачать це поняття як динамічне, інтегральне та комплексне явище, відчуття переживання чи стану захищеності від внутрішніх та зовнішніх небезпек, контрольованості подій життя, самовпевненості; здатність утримувати рівновагу та опірність загрозам; задоволеність життям та базових потреб особистості; внутрішній спокій та сприятливе оточення для розвитку людини в майбутньому та її самореалізації. В роботі виокремлено головні ознаки психологічної безпеки особистості, як-от: почуття захищеності й психологічного благополуччя, задоволеність власним життям, упевненість у завтрашньому дні, у можливості самоздійснення та саморозвитку, віра в себе, у свою спроможність справлятися з життєвими труднощами, відносна передбачуваність змін у зовнішньому середовищі й соціумі.

У розділі 2 обґрунтовано та проведено констатувальний експеримент, в ході якого взяло участь 342 особи різних професій, серед яких представники силових структур, сфери обслуговування, соціальної сфери та освіти.

Загалом досліджуваним здебільшого притаманні практичність, прямолінійність, конформізм, високий самоконтроль. Більшу жорстокість демонструють фахівці силових структур та сфери охорони здоров'я, тоді як представники інших досліджуваних сфер більш чутливі. Більш підозрілими та

напруженими, проте більш спокійними, радикальними і здатними до підвищеного самоконтролю виявились фахівці сфери охорони здоров'я та силових структур. Досліджувані здебільшого використовують активні, просоціальні, прямі та непрямі стратегії долаття стресових ситуацій. Переважно їм притаманні такі моделі поведінки, як асертивні дії, встановлення соціального контакту, імпульсивні дії, маніпулятивні та агресивні дії. Більш схильними до агресивних дій виявилися представники силових структур, а фахівцям соціальної сфери, сфери освіти та надання послуг легше встановлювати соціальні контакти.

Результати дослідження дозволили сформулювати шість факторів, які сприяють особистісній безпеці. Серед них: «Влада та матеріальне забезпечення», «Незалежність», «Особистісний та професійний розвиток», «Соціальні контакти», «Схильність до ризику», «Емоційний інтелект».

Отримані у розділі 2 результати констатувального етапу дослідження свідчать про те, що психологічна безпека фахівця має об'єктивну та суб'єктивну природу, а основою цього явища все ж є базова потреба перебувати в гармонії.

У *третьому розділі* обґрунтована комплексна психологічна програма розвитку особистісної безпеки фахівця, окреслено експериментальний план та вибірка формувального етапу дослідження, подано аналіз ефективності комплексної психологічної програми активізації психоемоційного особистісного ресурсу.

Запропонована автором програма була зосереджена на таких напрямках практичної роботи, як вироблення компенсації професійної деформації та емоційного вигорання, отримання учасниками розширеного досвіду поведінкових реакцій та усвідомлення сенсу професійних ситуацій, адекватне та більш повне самосприйняття та розуміння власних якостей, що виражаються у професійній та особистісній сферах. Таким чином, учасникам було надано зовнішні психологічні стимули, що стали детермінантами їхніх внутрішніх змін. Дисертант доводить, що впровадження програми сприяло пропрацюванню мотиваційно-ціннісної, когнітивно-поведінкової, емоційно-вольової сфер фахівців та надало їм можливість усвідомити всі фактори впливу на формування своєї особистісної безпеки як фахівця та активізації емоційного ресурсу.

Узагальнені висновки сформульовано відповідно до наукового обґрунтування, викладеному у розділах та підрозділах дисертації.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Дисертація є самостійним та оригінальним дослідженням.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних чинників впливу на емоційний ресурс особистості; експериментальній перевірці та адаптації комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця як запоруки оптимізації особистісного емоційного ресурсу, а також її можливого впровадження в різних професійних спільнотах з метою підвищення продуктивності праці працівників та зменшення плинності кадрів. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі під час підготовки психологів у закладах вищої освіти та підвищення кваліфікації фахівців, у процесі розроблення професійних програм у галузі соціальної психології та психології праці.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендації в опублікований наукових працях.

Основний зміст дисертаційного дослідження викладено у 19 публікаціях автора, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 1 стаття у виданні, внесеному до наукометричних баз), 1 стаття у періодичному закордонному виданні, 13 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Дискусійні положення та рекомендації. Позитивно оцінюючи зміст та наукове значення дисертації хотілося б окреслити окремі дискусійні моменти, зокрема:

1. У теоретичному розділі дисертаційної роботи автором недостатньо уваги приділено війні як одному з основних, на нашу думку, чинників особистісної безпеки фахівця. Варто було б присвятити цій темі навіть параграф.
2. При поданні результатів емпіричного дослідження було б доцільним, на нашу думку, провести диференціацію отриманих даних в залежності від

стажу, статі, інших демографічних даних, що потенційно може визначати стан особистісної безпеки представників різних професій. Це суттєво збагатило б емпіричну частину дисертації.

3. У ряді випадків (це стосується як окремих підрозділів) висновки оформлені не як стисла констатація виявленої закономірності та встановленого факту, а як повідомлення про певний етап виконаної роботи. Необхідно, на нашу думку, більш детально обґрунтовувати об'єктивність виявлення тенденцій та результатів дослідження.
4. Зважаючи на практичну значущість дисертаційного дослідження, доцільно у майбутньому, на основі проведеної роботи з впровадження розробленої комплексної психологічної програми розвитку особистісної безпеки фахівця, розширити дослідження в напрямку використання інших форм психопрофілактичних заходів, спрямованих на актуалізацію емоційного ресурсу.

Проте наведені зауваження мають дискусійний характер, можуть слугувати підґрунтям для наукової полеміки під час публічного захисту дисертації та не знижують наукову цінність дослідження.

Висновок. Дисертація Федчука Олександра Валерійовича «Особистісна безпека фахівця як чинник актуалізації емоційного ресурсу особистості» є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які несуть сутнісне теоретичне і практичне значення та вирішують важливе наукове завдання, що має істотне значення для теорії і практики кримінального процесу.

За кількістю та рівнем публікацій, апробацій на науково-практичних заходах наукова праця відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор, Федчук Олександр Валерійович заслуговує на

присудження наукового ступеня доктора філософії з психології та менеджменту персоналу за спеціальностями 053 Психологія, 073 Менеджмент.

Рецензент:

**професор кафедри практичної психології
Навчально-наукового Інституту управління,
психології та безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ
доктор психологічних наук, професор**

Галина КАТОЛИК

*Галина К. Католік
завір.*

